

V I L Á G S Z E M L E

Uj évünk első heteinek hírei tele vannak rejtelmes ellentétekkel, fenyegető rejtelmekkel... Az újságolvasó elé ugyszólván egyszerre tölul a kérdések raja:

1 Miért volt Chamberlain Rómában és mit végzett ott? — 2. Miért bukott meg Schacht és a német nemzeti bank vezetősége? — 3. Mivel magyarázható Franco tábornok előnyomulása Kataloniában és miért nem segíti a francia kormány a köztársaságiakat? — 4. Mi van Nagy-Ukrajnával és mit jelentenek a német-orosz közeledésről szóló hírek? stb., stb.

Ritkán történik meg, hogy a napisajtó ennyi nagy kérdést hagyjon felelet nélkül vagy olyan ellentmondó feleletekkel ámitsa az olvasót. Pedig aki a semmitmondó sajtóvélemények helyett vagy mellett csak az illetékes tényezők nyilatkozatait figyelmesebben olvassa és különösen, ha a komolyabb orgánumok taglalásait is megfigyelheti, talál bennük többé-kevésbé kielégítő feleletet minden kérdésre.

Az első kérdés — és nemcsak a fenti sorrendben, de fontosságát tekintve — Chamberlain római látogatása. Erről az általános vélemény az, hogy — egyszerűen sikertelen volt, hogy Chamberlain kudarcot vallott. Ezt még az angol kormányhoz közelálló sajtó is „beismeri“, sőt megállapítja (utólag), hogy a kudarc előrelátható volt. És valóban, akár az volt a célja Chamberlainnek (amit hívei állítanak), hogy Mussolinit engedékenységre bírja, akár az, (amit ellenségei hangoztatnak), hogy Mussolinivel egy második Münchent (a demokratikus tengelynek egy újabb kapitulációját) készítsen elő — Chamberlain nem sokat végezhetett. De másrészt az is bizonyos, hogy éppencsak ennyiért — a semmiért — nem ment Chamberlain és Halifax Rómába, hogy ott mégis csak végzett valamit, amikről se a kommünikék, se a sajtóvélemények nem tesznek említést. Mit? Nehéz megtudni. Mindenesetre feltűnőnek mondható, hogy amíg a két angol miniszter Rómában békeapostolként ünnepeztette magát. Olaszország újabb két divíziót küldött Franco támogatására, első vonalba parancsolta a spanyolországi olasz expedíciós hadtestet, amely eddig tartalékban huzódott meg és beismerten „saját számlára“ indította be az offenzívát a Franciaország határához közeli Barcelona ellen. Másik esemény, amely talán kevésbé feltűnő, de mivel időben szintén összecsis a római látogatással, éppoly jellegzetesnek mondható: Norman Montague, az Angol Bank vezetőjének látogatása Németországban. Ez utóbbi ugyan magánjellegű látogatás volt: Hjalmar Schacht akkori német birodalmi bankelnök újszülött unokáját kellett megkeresztelnie, de világos, hogy csak éppen ennyiért nem ment az angol pénzkörök vezetője Berlinba... néhány nappal azután, hogy német körök teljes szolidaritást vállaltak Mussolini franciaellenes fellépésével. Ha ehhez még hozzá vesszük, hogy Norman Montague, Chamberlainnek ahhoz a szűk köréhez tartozik, amely Samuel Hoare-ral, lord Halifaxszal, lord Runcimannel és más hasonlókkal együtt előbb Abesszinia elfoglalását, majd Münchent megrendezte, biztosra vehetjük, hogy e látogatás, a spanyol események és a római megbeszélések között mélyenjáró kapcsolat áll fenn.

Hogy a müncheni színjáték megismétlését készítették volna elő Rómában — ezuttal egyenesen Franciaország bőrére — nem valószínű. De

Franciaországnak se ez a látogatás, se annak angol-olasz sajtókiséréte nem volt inyére. A *Times* maga is beismeri, hogy például a spanyol kérdésben Anglia és Franciaország között véleménykülönbség áll fenn. Miután több ízben megállapította Franco hadseregének teljes kifáradását és nem tagadja, hogy a katalóniai offenzíva már az olasz beavatkozó csapatok hajtják végre, túlzottan minősíti Franciaország „idegességét“ és okos fejtegetésekbe bocsátkozik arról, hogy Franco győzelme esetén le fogja rázni magáról az olasz-német gyámságot és azok felé a hatalmak relé fog fordulni, amelyek gazdasági eszközeikkel, kölcsönökkel és tőkebefektetésekkel gyümölcsöztetni is tudják...

Erdemes kicsit gondolkozni ezen a magatartáson, amely bizonyos fényt vet az angol és részben a francia diplomáciának (értsd: pénzköröknek) oly titokzatos politikájára és főleg arra a sokak előtt érthetetlen, defaitizmusig menő engedékenységre, amelyet a támadó totális államokkal szemben gyakorol és amellyel sokszor az országaik fontos nemzeti-hatalmi és katonai érdekeit is hajlandók kockára tenni. *Bizonyos fokig* ez a politika a baloldali áramlattól és államoktól való félelemben nyer magyarázatot; de az említett jelenségek (engedékenység az abesszin kérdésben, Norman Montague látogatása Berlinben, a *Times* általi Franco finanszírozásáról, stb.) azt mutatják, hogy az osztályellenféltől való félelmen kívül más megfontolások is közrejátszanak, amelyek röviden talán így fejeződnek ki: *az ellenség győzelmeinek kiaknázása*. Ez a politika a katonailag erős, de tőkeszegény ellenféllel szemben, bizonyos körülmények között, legalább annyi előnyt biztosíthat egy tőkegazdag országnak, mint az ugyancsak tőkeerős (konkurrens) szövetségessel való együttműködés. Hiszen tudvalevő, hogy a modern imperializmus nem is annyira a föld területének bizonyos államok között való felosztása, mint a világ nyereség forrásának (olcsó munkaerő, olcsó nyersanyag) vagyis tőkeértékesítési lehetőségeinek érdekszférák szerint való felosztása a monopoltőke hatalmasságai, (bankok, trösztök) között. Jellemző példa erre, hogy a fiatal amerikai imperializmus jelentősebb gyarmatok és minden területi hódítás nélkül érvényesül a világ minden táján, főleg az elmaradtabb országokban, pusztán a tőke és tőkés ellenőrzés hatalmára támaszkodva; de maga Anglia is, amelynek hatalmas gyarmatai vannak, ezeket oly mértékben függetleníti politikailag és katonailag, amilyen mértékben ezek gazdaságilag a City pénzhatalmaitól függnék. Nem csoda hát, ha ezeknek a pénzkirályoknak (és az ő politikai képviselőiknek, a diplomatáknak és minisztereiknek) fejében megfogamzik az a gondolat is, hogy idegen (vagy akár ellenséges) hatalmak hadainak segítségével nyomuljanak be valamely országba, ha a hódítók elég tőkeszegények ahhoz, hogy mint konkurrensok fel ne léphessenek és ugyanakkor saját hadi erejüket készenlétben tarthatják arra az esetre, ha a hódító velük szemben hűtlenkedni próbálna, erőszakos kisajátításra vetemednék vagy akár milyen módon megsértené a zsványbecsületet. Bizonyos esetekben ezek a megfontolások odáig vezethetnek, hogy egy imperialista hatalom pénzköröi még a saját országuk és nemzetük nyílt elárulásával, a saját gyarmati terület és nemzeti érdekek elárulásával egy idegen katonai hatalommal állnak össze akár a saját állam ellen is, különösen ha az otthoni vagy a saját gyarmaton uralkodó politikai viszonyok nem tudják olyan mértékben biztosítani a tőke értékesítésnek (a tömegek maximális kihasználá-

sának) lehetőségeit, mint a kérdéses idegen (regressziós) katonai hatalom.

Mindezeket tudva, könnyebben megérthetjük, hogy az angol és francia kormányok, amelyek ezeket a pénzköröket egyenesen képviselik, országai érdekeit veszélyeztetve is, paktálnak a háborus közép-európai hatalmakkal és feltételezhetjük, hogy például Chamberlain Franciaország határainak kockáztatásával és saját tengeri utainak veszélyeztetésével szép titokban megbeszélte Mussolinivel — ha nem is Tunisz vagy Djibuti megszállását — egyelőre a Barcelona-elleni offenzívát... És nem fogunk nagyon meglepődni azon, ha holnap, amennyiben a közeledő választásokon nemzetük kiüti kezükből a parlamenti többséget és parlamenti kormányt, diplomatáik, bankelnökeik és a hadvezetőségben ülő emberek útján, a kormány és parlament hátamegött is és ennek működését szabotálva folytatják majd saját ellenséggel paktáló csoport-politikájukat. Fersze nem kényelmes dolog az otthoni néptömegek (és különösen egy esetleges népszerű kormány) tudta és akarata ellen csinálni világpolitikát és egy idegen hatalom védelme alá helyezni nagy tőkét szintén elég kalandos és sok tekintetben keserves élet a korlátlan uralomhoz szokott nagytőke számára, — de mit nem tesz az ember, ha szükség kényszeríti és végre is: általában olyan idők jöttek a nagytőkére, amelyben folyton a rossz és a rosszabb között kell választania, hogy elkerülhesse a legrosszabbat...

Ezzel részben feleltünk azoknak is, akik az olasz önkéntes-hadtest barcelonai offenzívájával kapcsolatban ma csodálkozva kérdik: hogy lehet az, hogy Franciaország nem avatkozik be, nem segíti meg legalább is titokban a szorongatott köztársaságot, amikor az olaszok nyilvánvalóan saját biztonságát is veszélyeztetik: bizony nemcsak azért, mert Anglia hagyja, hanem igen nagy mértékben azért, mert Franciaország (értjük ezalatt mindazt a polgári, munkás- és paraszttömeget, amely a *fogyasztó cikkek* termelésében és exportjában érdekelve van, vagyis a *tulnyomó többséget*) és annak életérdekei nem vágnak össze azokkal és azoknak számításaival (értjük ez alatt azt a kisszámú pénzmágnás-csoportot, amely a *tőkeexporttal* foglalkoznak), akik nevében külpolitikáját irányítják és hadvezetését kezükben tartják.

Nem kétséges, hogy Japán belső gazdasági és politikai gyengeségének és a kínai hadjárat elnyulásának (a japán hadügyminiszter már tíz és husz éves háborúról beszél!) köszönhető, hogy Hitler Németországa mind barátságosabb — a Szovjetunióval szemben. Japán hathatós segítségére a legyőzhetetlen euráziai kolosszussal szemben a közép-európai háborus blokk mitsém tehet. Másrészt maga Németország is rendkívüli belső-gazdasági nehézségekkel küzd. A nyersanyag-beszerezés (külföldi devizák) rettenetes nehézségei, az export és belső fogyasztópiac összezsugorodása, amelyek az óriási improduktív (háborus) beruházásokkal járnak, súlyos dilemma elé állította a német vezetőket: vagy lassítják a fegyverkezés menetét és főleg lemondanak a tőkeerős nyugati hatalmakkal való paritásos légi és tengeri versengésről, vagy pedig újabb vészes kalandba kell bocsátkozni. Ez utóbbi többféle is lehet: a belső módosabb lakosság (parasztság, kis- és középpolgárság) kifosztása nyílt vagy burkolt *infláció* útján, vagy valamely szomszédos vagy közeli állam nyersanyagának erőszakos elrablása. — (E tekintetben főleg Magyarországnak, Csehszlovákiának, Lengyelországnak és — ezek után — a balkáni

államoknak van félteni valójuk!) Hitler a szélsőségesebb megoldások mellett döntött Schacht és a Német Birodalmi Bank vezetőinek elbocsátásával, akik a fegyverkezések csökkentése mellett foglaltak állást. Németország felől tehát újabb kirobbanások várhatók: akár újabb háborús aktus, akár inflációs megrázkódtatás esetleg a kettő kombinációja. A mostani állapot annyival is tarthatatlanabb, hogy Schacht lemondása és a szélsőség győzelme még jobban elijeszti a külföldi tőkét Németországtól és ezáltal az említett dilemmát csak súlyosbitja.

Legkevésbé valószínű, hogy a német terjeszkedés a keleti irányt — Nagyukrajna álmát követné, amely Lengyelország és a Szovjetunió területe ellen irányul. Nagyukrajna eszméje általában és kezdettől fogva inkább a kenyérre és az eddigi hódításokkal ki nem elégített otthoni rakosság felé irányított és részben Lengyelország megfélemlítésére szánt blöff volt, amit bizonyít az is, hogy maguk a szovjetkörök, amelyeket a dolog legközelebről érdekel és amelyek komoly veszély esetén sohse mulasztják el a külföldi közvélemény segítségére apellálni, „Nagyukrajna“ esetében nemcsak nyugodtak maradtak, de azt gunyorosan semmibeverték. Szerintük a blöffnek az a célja is van, hogy a nyugati hatalmakat (amelynek jelenlegi vezetői az eszmét örömmel kapták fel, mert érdekük, hogy Hitler terjeszkedése az ő gyarmataik helyett Nagyukrajna felé terelődjék) — elkábítsa és figyelmüket elterelje Hitler *másirányu* és sokkal realisabb terveiről. Különbösen elég rövidéletű volt, ezuttal, az ámitás, amennyiben a Beck berchtesgadeni látogatásával kapcsolatos német-lengyel közeledés és a német gazdasági delegációnak Moszkvába küldésével nyíltan megkisérelt német-orosz közeledés Német-Nagyukrajna tervét teljesen háttérbe szorította.

Mennyiben komoly és egyáltalán lehetséges-e a német-orosz közeledés? Az mindenképp sajtóságos, hogy Beck berchtesgadeni látogatása után a moszkvai lengyel követ többórás kihallgatáson számolt be — Litvinovnak külügyminisztere németországi lépéseiről. Ez arra vall, hogy Lengyelország — jószántából, vagy német felszólításra, nem fontos — a közvetítő szerepet játssza a két nagyhatalom között. Lehet-e sikere a közvetítésnek? Az világos, hogy amilyen mértékben csökken a francia-szovjet szövetség érvénye, olyan mértékben növekszik annak lehetősége, hogy Németország és a Szovjetunió között közeledés álljon be, ha nem is a nyugati hatalmak ellen irányuló szövetségig menően, sőt, még csak nem is a még formálisan érvényes Rapolló-szerződés szellemében, legalábbis a kölcsönös *meg-nem-támadás* vagy *semlegesség* értelmében. Ez a lehetőség talán már most valósággá válnék, ha a szovjetvezetők elfogadnák a szélső és ultra-szélső baloldalt a felfogását, amely Angliát és Franciaországot, illetve ezeknek egész tőkés polgárságát azonosítja jelenlegi kapituláns, jobbra paktáló és balra intrikáló vezetőivel. De erről szó se lehet! Az orosz diplomácia, amely például nem mulasztotta el Románia jelenlegi vezetőit üdvözölni a hazaáruló szélsőség likvidálásáért, nyíltan és határozottan különbséget tesz pl. Chamberlain és Eden, Daladier és Herriot között és sehol se fogadták olyan őszinte örömmel Roosevelt szövegét, mint keleti szomszédunkban, csak azt óhajtván, hogy a szavakat tettek is kövessék. Így hát eddig még — és mindaddig, amíg az ingadozó francia és angol kormányok sorsa a tömegek nyomása folytán hosszabb időre el nem dől, az orosz diplomácia iránya és reménye az eddigi marad:

együttműködés a demokratikus hatalmak és kisállamok önvédelemre kész elemeivel és vezetőivel a háborús támadó államokkal és az angol vagy francia defaitista és kapituláns kormánykörökkel szemben.

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

A NEMZETISÉGI ELV KÖZÉPEURÓPÁBAN

A jelszó — „Középeurópa a nemzetiségi elv szellemében újjréndezendő“ — nem mai keletű. A világháborúban a nyugati hatalmak egyik alapvető célkitűzése volt, melyet a sajtó és közvélemény is meggyőződéssel vallott. A nemzetiségi újjréndezés a nemzetiségi államok — kiválóan a volt Osztrák-Magyar Monarchia, Törökország, stb. — felbontására irányult. Már akkor két ellentétes felfogás viaskodott egymással, nemcsak a harctereken, hanem a kérdések tudományos, irodalmi megvitatásában is. *Masaryk* pl. a világháború leglényegesebb céljául a nemzetiségi elv megvalósulását jelölte meg. *Kjellén* ismert könyveiben a világháború egyik lényeges hajtóerejét a nemzetiségi újjréndezésre irányuló törekvésben vélte felismerni. A nemzetiségi elv merev formulájával szemben a középhatalmak publicisztikája az államiság, az etatizmus álláspontját hirdette. *Bauer* és *Renner*, *Kautsky* és *Bernstein* az etatizmus mellett törnek lándzsát, s a nemzetiségi kérdés megoldását egy észszerű és humanus federalista átszervezés keretében képzelik el. *Renner* főmunkájában (*Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen*) egyenesen maradi utópiának minősíti a nemzetiségi elv sematikus alkalmazását, mely Európát — szerinte — a *Kleinstaaterei* állapotába vetné vissza. Maga *Wilson*, híres 14 pontjában, túlhaladja a nemzetiségi elv elvont sémáját s a nemzetek önrendelkezési jogának biztosításával vél korrekurát teremtteni a nemzetiségi elv saflonja ellen. Híres szólama, a nemzetek és népek nem játékkockák, melyeket ide-oda tologathatunk, érzékelhetően fejezte ki álláspontját. De egyes teoretikusok, így a németeknél *Kautsky*, a népek önrendelkezési jogát is elvetik, ha az gyakorlati következményeiben tényleges gazdasági egységek megbontását vonná maga után. *Kautsky* tehát a gazdaság elsőbbségét vallja az önrendelkezés elvével szemben.

A világháború kimenetele eldöntötte a vitát s a nemzetiségi elv szempontjai kerültek alkalmazásra. Középeurópa újjréndeződött. A régi nemzetiségi államok radikális műtéten estek át, életben maradtak, s nem nyugodtak bele csonka létiükbe. Az ujonnan keletkezett vagy megnagyobbodott „nemzeti“ államok magukon hordozták a mult anyajegyét, magukkal cipelték annak terhes örökségét, a nemzetiségi állam problematikuss létét. Igaz, Keleten is döntő újjréndeződés történt, s a cárizmust felváltó társadalmi átalakulás a birodalom népeinek az elszakadásig terjedő önrendelkezési szabadságot biztosította, s ugyanakkor megvalósította az autonóm federatív köztársaságok magasabb egységét. Középeurópában ez — alapvetően más gazdasági és politikai strukturák rendjében — nem valósulhatott meg. A nemzetiségi kérdés, mely a háborúban akut izzásra forrt fel, a békeszerzések után a krónikus, lapangó betegség állapotába fajult. A husz év történetének elemzése messze vinne, s nem is ez itt a célunk. Sokkal inkább érdekel az a változás,